

Heimastýrislógin – ein frumskógarlóg á prenti

Tað sum hendi eftir 6. oktober 1992 var bert enn ein staðfesting av tí politiska veruleikanum undir Heimastýrislógin: Hon er eitt tómt hylki, sum ongi mörk setur og ongi rættindi tryggjar. Tað einasta hon hevur tryggjað, er at tann sterkari vinnur á tí veikara – bæði innanhýsis í Føroyum og tá ið dansk áhugamál skulu røkjast.

Heimastýrislógin er sostatt ein nútíðans frumskógarlóg á prenti.

»Ein fyrimyndarlig skipan fyr minnilutabólkar innan sama ríki.« – Soleiðis hava danir móttvegis umheiminum ernir lýst heimastýrisskipanina.

»Eitt javnbjóðis samstarv millum bróðratjóðir.« – Soleiðis hava teir politisku bólkar í Føroyum, ið halda fast um ríkisfelagsskapin, marknaðarført Heimastýrislógin.

»Ein mannsminkandi skipan, kveikt í eini kolonialistiskari niðingsgerð móti fólkarrættinum.« – Soleiðis hevur retorikkurin ljóðað á føroyska loysing-arvonginum ímóti Heimastýrislógin.

Spyrt tú søgufólk og juridiskar serfrøðingar, lært tú eisini ymsar metingar, sum hvør í sínum lagi kunnu verja hesar ymsu áskoðanir.

Oktoberkollvelt- ingin 1992?

Í kjalarvørrinum á 6. oktober 1992, tá landsstýri og løgting við stuttum skotbrá vórðu noydd at taka av einum tilboði, ið ikki kundi havnast, gjørdust tær ymsu metingarnar av Heimastýrislógin knappliga ítøkiligar veruleiki aftur. Danir siga framvegis, at teir hjálptu sínum sjálvstøðuga, men óargaliga bróðuri móti skræðli – í góðum heimastýrisanda. Hetta var eisini áskoðanin á føroyska javnaðar- og sambandsvonginum í byrjanini, men síðani er spurningurin vendur til at leggja danir undir ábyrgdarundanstøkk. Og á loysingavonginum hevur ákeran um danska niðingsgerð fingið nýtt kjót og blóð.

Millum serfrøðingar hevur aftur verið kjakast um, hvørt Heimastýrislógin bert

er ein fyribils útlegering av myndugleika frá Fólkatunginum til Heimastýrið, ella um fólkarrætturin lögfrøðiliga hevur givið føroyingum endalig rættindi.

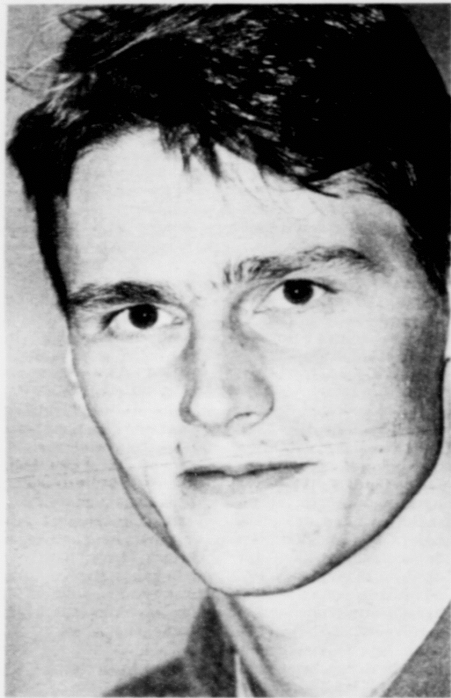
Undirritaði kennir seg ikki bundnan at nakrari av teimum traditionellu, politisku áskoðanunum á Heimastýrislógin – har er onki nýtt í væntu í mun til stóðuna í 1946. Tiansheldur haldi eg tær ógreiðu akademisku metingarnar vera serliga áhugaverdar, uttan so at føroyingar vilja royna eina sak móti dønnum í al-tjóða høpi.

Í roynd og veru haldi eg tað vera óyðleggjandi at stara seg blindan uppá sjálva Heimastýrislógin. Ein lóg kann hvørki fáa skuldina fyri alt ið ella alt gott, og tað finst onki fólkarrættarlígt rættvísi, sum sveimar onkustaðni í himmalinum. Tað sum eftir mínum tykki hevur týðning, er at gera analysur av tí politiska veruleikanum, ið er skaptur undir Heimastýrislógin, og av teirri samfelagsgongd, sum Heimastýrislógin hevur legitimerað. Bert við at gloyma allar romantiskar frásur og bíligan retorikk um heimastýrið, kunnu vit meta um, hvussu tað tóma hylkið – Heimastýrislógin – er fyllt út nú í hálva öld. Og bert við at taka stóði í teimum veruligum politisku royndunum kunnu vit skapa nýggjar politiskar og rættarlígar karmar um føroyskan politik og fáa greiði á víðurskiptunum við Danmark.

Avgerð og ábyrgd

Forsprákarar fyri Heimastýrislógin hava altíð lagt dent á, at hon byggi á prinsippið um, at føroyingar yvirtóku avgerðarrætt og

orðaskifti

ábyrgd av ávísam málsoðum eftir egnum ynski. Tann sum vildi valda mátti eisini gjalda, og avgerð og ábyrgd skuldu tengjast saman.

Eftir 6. oktober 1992 kunnu vit slá fast, at hetta hevur yvirhøvur onki við veruleikan at gera. Sjørður Skaale hevur gjørt eina sera rámandi meting í eini grein í Sosialinum. Hann visir á, at eftir bankakreppuna hava danir við sínum krøvum lagt seg út í øll tær ymsu

føroyingar formelt hava yvirtikið: Fiskivinnumál, skattamál, vinnumál, sosialmál o.s.fr. Og hinvengin hava teir latið føroyingar góldið og tikið ábyrgd av einum málsoði, sum ikki er yvirtikið, nevniliga banka- og peningamál.

So einfalt er tað, og tað er hent uttan at eitt komma er flutt í Heimastýrislógin. Hetta er sostatt bert tað fullkomna dømið um, at Heimastýrislógin ikki

tryggjar nøkur rættindi og hon setur heldur ongi mörk fyri, hvat ber til og ikki. Tann sterkasti vinnur, tá hann vil.

Undirgrundin

Ráevni í undirgrundini hevur verið eitt mál, sum hevur ligið í buktini á Heimastýrislógin í mong ár. Eitt felagsmál (A-mál), sum ein meiriluti á løgtingi hevur viljað yvirtikið sum sermál, men danir hava noktað blankt. »Der er ikke noget at ræle om«, segði Anker Jørgensen og sama svar gav hann grønlandinum. Løgfrøðisliga hava danir ført fram, at sambært Grundlógini kann ognarrætturin til ein part av ríkinum ikki latast einum ávísam bóli av ríkisborgarum.

Vit vita øll, at í veruleikanum er hetta nakað tvælt: Ein lítill bólkur av føroyingum hevur ognar sær virðini av okkara tilfeingi – bæði á sjógv og landi – fyrr sum nú. Og Ein lítill bólkur av donskum ríkisborgarum í teimum privata risafyrirtøkunum, situr í veruleikanum á einum stórum parti av virðinum í Ríkinum, uttan at nakar hevur verið eftir teimum við Grundlógini.

Teir sita eisini í veruleikanum longu á (møguliga) virðinum í føroysku undirgrundini – við vælsignisli frá Heimastýrislógin.

Hvussu bar tað til? Jú, í september '92 hálsaðu danir knappliga um og lótu Føroyingar yvirtaka umsitingina av ráevnum í undirgrundini. Nú bar knappliga væl til lögfrøðisliga og orsøkin er sera einföld, tá vit hugsa um tær realpolitisku áhugamálini hjá dønnum:

- Teir vistu longu tá, at eitt figgarligt skræðli skuldi takast í Føroyum, donsk áhugamál skuldu hjargast og føroyska heimastýrið setast undir umsiting.
- Teir vistu longu tá, at tað einasta sum kundi geva stórar inntøkur til Stáin og til danskar fyrirtøkur var møgulig olja og gass í undirgrundini.
- Teir vistu longu tá, at um danir av sínum eintingum fóru at geva donskum og útlenskum fyrirtøkum rætt at leita eftir olju í Føroyum, so hevði verið ramaskriggi í Føroyum – serliga eftir donsku upplæggingina í kreppuna. Danska stjórnin hevði kunnað verið lögð undir nýkolonialismu í altjóða samfelagnum, og tað tolið danska sjálfvmyndin als ikki (onnur lond høvdu neyvan himprast so).
- Tá var tað einasta rætt, at lata føroyingar sjálvar yvirtaka málsoðið og bara tryggja sær, at danskar fyrirtøkur fingi framhjá-rættindi.
- Áttanin riggaði til fulnar: Føroyingar vórðu ovfarnir av donsku »gávuni«. Føroyingar stovnaðu eigna Oljufyrirsiting, sum síðani bert hevur verið ein forlondur armur hjá donskum stovnum og fyrirtøkum. Gongd er komin á leitingarnar Allar inntøkur og tann veruliga stýringin eru higartil farnar til danskar fyrirtøkur (DONG/DØPAS/DANOP/MÆRSK). Verður olja funnin, hava hesar fyrirtøkur longu ein stóran fyrimun, og landskassans inntøkur eru sambært avtalunum við stjórnina oyramerkar til at gjalda dønnum skuld ella minka blokkstuðulin.

adalmál er loysing, ikki klárar at geva eitt realistiskt svar uppá, hvussu vit loysa, so sita fólk sjálvandi eftir við kensluni av, at har er einki svar. Veljarin vil hava økonomiskar og praktiskar realitetir – Tjóðveldisflokkurin hevur givið honum romantiska tokutalu og innantóm slagorð um „loysing í morgin“...

Hetta er ikki bara ov lítið til at skapa eitt fólkakrav um loysing – tað er eisini ov lítið til yvirhøvur at yvir-liva politiskt. Tá hevur flokkurin í nógv ár tryggjað sær stuðul við agitátion um vanlig gerandismál. Akku-

rát sum hinir flokkarnir. Hann hevur eisini stillað upp til fólkatingsval. Hann er blivin ein integreraður partur av heimastýrisskipanini.

Krivið um loysing er køvt í pragmatiskum heimastýrisskipanini. Av Tjóðveldisflokkinum...!

Illusíónin er burtur

Tann kenslan av at ráða í egnum landi, sum hevur gjørt, at vit hava góðtikið heimastýrislógin, er horvin nú. Tað stóra kalda borðið er tómt. Landsstýrið er so ofta bankað upp á pláss av donsku stjórnini, at illusíónin um sjálvræði er burtur.

Men føroyingar kenna

seg framvegis sum serstaka tjóð, mentanarliga sæð. Tá kenst tað sum ein eyðmýking, tá danska stjórnin tekur føroyskar myndugleikar av ræði. Vit kunnu ikki liva við tí. Tann tjóðskaparligi stoltleikin toli tað ikki.

Reint praktiskt er tað eisini neyðugt, at vit fáa greiðari linjur. Gongdin farnu árinu hevur t.d. greitt víst, at vit ikki kunnu hava føroyskar bankar og danskt figgjareftirlit. At Danmark verður alt meira integrerað í ES fer eisini at krevja eina greiðari statsrættarlaga definition av Føroyum.

Burtursegð frá Sambandsflokkinum duga allir okkara politisku flokkar at siggja

hetta. Sjálvt Javnaðarflokkurin, sum altíð hevur hálovað heimastýrislógin, tosar nú um, at vit skulu hava eina „sjálvstýrslóg“. Fólkaflokkurin sigur tað sama.

Men enn er hetta bara eitt tómt heiti. Spurningurin um, hvat lógin skal innibera, verður størsta politiska mál í Føroyum komandi árinu. Og alt bendir á, at stóðutakanin hjá hesum báðum flokkunum – Javnaðar- og Fólkaflokkinum – fer at verða avgerandi. Tjóðveldisflokkurin vil jú framvegis bara hava loysing – og tí fær hann neyvan meiriluta fyri. Og Sambandsflokksins avnøttar av veruleikanum og nostalg-

iski longsul eftir fortíðini er ikki tilfær, sum framtíðin kann byggjast á.

Føroyingurin skal

hava nýtt andlit

Juridiskt sæð er „föroyingurin“ 48 ára gamal. Hann bleiv tann 23. mars 1948 í fólkatingslóg nr. 137 defineraður sum ein, ið „har dansk statsborgerret og er hjemmehørende på Færøerne“.

Tá nú okkara statsrættarlaga stóða aftur kemur til viðgerðar, má hetta broytast. Ella justerast, rettari sagt. Rættast. Tá hetta er ikki ein definition, sum föroyingar kenna seg aftur í. Mentanarliga eru vit ikki

bara danir, sum „hoyra heima“ í Føroyum.

Demokratisk lóggáva skal endurspegla tann samfelagsliga veruleikan. Hon skal skipa viðurskiptini millum menniskju soleiðis, sum tey vilja hava tey skipað. Tá skal tann politiska viðgerðin av okkara statsrættarlaga stóðu m.a. hava til endamáls at fáa samsvar millum tann juridiska og tann mentanarliga – tann veruliga – föroying.

Ein spennandi og týðningarmikil politiskur dystur stendur fyri framman. Tað hevur skund at fáa hann avgjórðan. Trupulleikin er, at luttakarnir ikki hava gjørt seg til reiðar enn...